

Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]

Vol 6, No 1 (2025)

main issue

Film in Teaching and Learning:

Γεώργιος (Giorgos) Δημητριάδης (Dimitriadis)

doi: [10.12681/afiinmec.40655](https://doi.org/10.12681/afiinmec.40655)

To cite this article:

Δημητριάδης (Dimitriadis) Γ. (Giorgos). (2025). Film in Teaching and Learning:: Theoretical Framework, Challenges and Practical Applications. *Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]*, 6(1). <https://doi.org/10.12681/afiinmec.40655>

Ο Κινηματογράφος στην Εκπαιδευτική Διαδικασία: Θεωρητικό Πλαίσιο, Προκλήσεις και Πρακτικές Εφαρμογές

Γεώργιος Δημητριάδης
Μέλος Ε.ΔΙ.Π., Α. Π. Θ.
Μέλος Σ.Ε.Π., Ε. Α. Π.
geodim@enl.auth.gr

Περίληψη

Το παρόν άρθρο μελετά τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να βελτιωθεί και να ενισχυθεί η χρήση κινηματογράφου στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ο στόχος της μελέτης είναι να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση της προσέγγισης που θα πρέπει να ακολουθείται κατά τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών δράσεων προς την κατεύθυνση αυτή. Τα βασικά ερωτήματά της επικεντρώνονται στη σημασία που έχει η συνεχής υποστήριξη των εκπαιδευτικών ως ουσιαστική παράμετρος του σχεδιασμού αυτού, με γνώμονα τη βελτίωση της συνολικής εμπειρίας της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς και στον εντοπισμό μιας θεωρητικής βάσης που θα ενισχύει την υποστήριξη αυτή. Συγκεκριμένα, οι πρακτικές προκλήσεις που παρουσιάζει η χρήση του κινηματογράφου στην εκπαίδευση μπορούν να αντιμετωπιστούν όταν αυτή ακολουθεί ένα συμπαγές θεωρητικό πλαίσιο, η επιστημονική αξιοπιστία του οποίου θα θεμελιώνει τις επιλογές ανάπτυξης των σχετικών δραστηριοτήτων και θα βελτιώνει την αυτοπεποίθηση των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη χρήση των δραστηριοτήτων αυτών σε πραγματικές συνθήκες. Η μελέτη καταλήγει στην *πολυμεσική μάθηση* (multimedia learning) ως μια από τις θεωρίες που είναι συμβατές με τη χρήση κινηματογράφου στην εκπαίδευση και, συνεπώς, ως πιθανή βάση για τη δημιουργία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων οι οποίες θα ενισχύουν τόσο τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα όσο και την απαραίτητη θετική εμπειρία τόσο των μαθητών/τριών όσο και των εκπαιδευτικών.

Λέξεις κλειδιά: Κινηματογράφος, πολυμεσική μάθηση, εκπαιδευτικοί, εκπαίδευση, σινεμά, πολυτροπικότητα.

Abstract

The present article studies the ways in which the use of film in teaching and learning can be further improved and reinforced. The purpose of the study is to contribute to a better understanding of the way in which the design of relevant educational activities should be approached. Its main questions focus on the importance of providing continuous support to teachers as a key parameter of this design with the aim of improving the experience of teaching and learning as a whole, as well as on locating a theoretical platform which will strengthen this support. More specifically, the practical challenges that film in education presents can be met when its use follows a solid theoretical framework, the scientific credibility of which will provide foundations for the choices made when developing relevant activities as well as improve teachers' self-confidence when using such activities in actual teaching environments. The study concludes that *multimedia learning* is one of the theories that are compatible with using film in education and, consequently, a possible starting point for the creation of film-based educational activities. Such activities can enhance the desired learning outcomes, as well as the necessary positive experience of both students and teachers.

Keywords: Film, multimedia learning, teachers, education, cinema, multimodality

A. Εισαγωγή

Η χρήση του κινηματογράφου στη εκπαιδευτική διαδικασία, αν και δεν αποτελεί νέα ιδέα ή προσθήκη, έχει ακόμη σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης τόσο σε πρακτικό επίπεδο όσο και σε σχέση με το θεωρητικό παιδαγωγικό υπόβαθρο το οποίο την αιτιολογεί και την υποστηρίζει. Παρατηρώντας τα έως τώρα δεδομένα και παραδείγματα χρήσης, ο κινηματογράφος έχει κάθε δυνατότητα να αποτελέσει ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και μάθησης, ιδανικά όταν η χρήση του αποτελεί συνδυασμό ενός συμπαγούς θεωρητικού υποβάθρου με μια πρακτική προσέγγιση η οποία χαρακτηρίζεται από οργάνωση και σαφείς μαθησιακούς στόχους. Επιπλέον, ο κινηματογράφος είναι μια από τις σημαντικότερες πλευρές της ευρύτερης οπτικοακουστικής παιδείας και της Παιδείας στα Μέσα, όπως επισημαίνει η Ανδριοπούλου (2011), αποτελώντας ένα από τα πλουσιότερα είδη πολυμέσων. Ωστόσο, η εισαγωγή του στην εκπαιδευτική διαδικασία, τόσο ως εργαλείο διδασκαλίας άλλων μαθημάτων όσο και ως αυτόνομο μάθημα, αντιμετωπίζει προκλήσεις, πολλές εκ των οποίων μπορούν να αντιμετωπιστούν με ένα αξιόπιστο θεωρητικό πλαίσιο το οποίο θα καθοδηγεί τον αρχικό σχεδιασμό της. Ένα τέτοιο πλαίσιο θα μπορούσε να οδηγήσει σε τεκμηριωμένες προσεγγίσεις στις επιλογές ανάπτυξης των σχετικών δραστηριοτήτων, και κατά συνέπεια αφενός σε μεγαλύτερη στήριξη της αυτοπεποίθησης των εκπαιδευτικών σχετικά με τη χρήση των δραστηριοτήτων αυτών σε πραγματικές συνθήκες, αφετέρου σε υλικό το οποίο θα είναι αποτελεσματικότερο σε σχέση με τους στόχους του αλλά και πιο αποδεκτό από τους/τις μαθητές/τριες.

Στο παρόν άρθρο η υποστήριξη των εκπαιδευτικών αναδεικνύεται ως ουσιαστική παράμετρος του σχεδιασμού αυτού καθώς αναμένεται να βελτιώσει και τη συνολική εμπειρία της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Επιπλέον, αντλούνται βασικές αρχές από το θεωρητικό πλαίσιο της *πολυμεσικής μάθησης* (multimedia learning) με έμφαση στον κινηματογράφο και παρουσιάζεται μια συνοπτική θεώρηση της χρήσης κινηματογραφικών ταινιών στην εκπαιδευτική διαδικασία σήμερα, εντοπίζοντας παράλληλα ορισμένες σημαντικές γενικές παραμέτρους ενός πρακτικού πλαισίου εφαρμογής της. Προσεγγίζοντας τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχει ένα τέτοιο πλαίσιο, η θεωρία της πολυμεσικής μάθησης παρουσιάζει στοιχεία τα οποία είναι συμβατά με τη χρήση κινηματογράφου στην εκπαίδευση και για το λόγο αυτό μπορεί να προσφέρει αρκετές βασικές θεωρητικές αρχές για τη δημιουργία εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων οι οποίες θα ενισχύουν τόσο τα κατά περίπτωση επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα όσο και την θετική εμπειρία εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών. Ο σκοπός του άρθρου είναι αφενός να υποστηρίξει την ανάγκη της εισαγωγής του κινηματογράφου στην εκπαίδευση μέσα από ένα πλαίσιο το οποίο θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες τόσο των μαθητών/τριών όσο και των εκπαιδευτικών, αφετέρου να συμβάλλει επίσης στην ανάδειξη της πολυμεσικής μάθησης ως παράγοντα του ευρύτερου θεωρητικού πλαισίου το οποίο μπορεί να καθορίσει την τεκμηρίωση της χρήσης του κινηματογράφου στη εκπαιδευτική διαδικασία.

B. Προς μια οριοθέτηση της χρήσης κινηματογράφου στην εκπαίδευση

Η μελέτη προτείνει τρεις βασικούς άξονες ως παραδοχές πάνω στις οποίες μπορεί να βασίζεται ένα μοντέλο χρήσης του κινηματογράφου στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι άξονες αυτοί έχουν ουσιαστική σχέση με τον σκοπό της μελέτης και τις επιμέρους πλευρές του, όπως αυτές αναφέρθηκαν προηγουμένως. Συνεπώς, οι άξονες αυτοί δεν προτείνονται ως οι μοναδικοί ή οι κυριότεροι παράγοντες των επιλογών που θα

καθορίσουν γενικά τη χρήση κινηματογράφου στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά ως ιδιαίτερα σημαντικοί σε σχέση συγκεκριμένα με την καθημερινή πραγματικότητα ενός/μιας εκπαιδευτικού. Τα κριτήρια που καθορίζουν τους τρεις άξονες εστιάζουν στην πραγματική εμπειρία των εκπαιδευτικών, η οποία με τη σειρά της καθορίζεται από πρακτικά ζητήματα, όπως το υλικό και τις υποδομές που αυτοί/ές διαθέτουν για να διδάξουν το μάθημά τους αλλά και τη ανάγκη να αναγνωρίζουν την ουσιαστική αξία του κάθε παιδαγωγικού πλαισίου που καθορίζει το έργο τους.

Ο πρώτος άξονας σχετίζεται με την κατανόηση των πρακτικών προκλήσεων που μπορεί να αντιμετωπίσει η εκπαιδευτική χρήση του κινηματογράφου. Οι προκλήσεις αυτές μπορεί να προκαλούνται π.χ. αφενός από την ίδια τη μορφή και τη φύση του κινηματογράφου, ο οποίος έχει ορισμένες απαιτήσεις που σχετίζονται με την τεχνολογική πραγματικότητα σε σχέση με τις διαθέσιμες υποδομές, αφετέρου από τη θέση του κινηματογράφου μέσα στο σύνολο των προγραμμάτων σπουδών και τη σχέση του με τα υπόλοιπα διδασκόμενα μαθήματα, την ανταπόκριση της εκπαιδευτικής κοινότητας, η οποία με τη σειρά της συνδέεται με το επίπεδο υπάρχουσας αλλά και επιδιωκόμενης εξοικείωσης με την αξιοποίηση τέτοιου είδους υλικού, δηλ. τον οπτικοακουστικό γραμματισμό της κ.ά.

Ο δεύτερος άξονας θεωρεί ότι η θεωρία πολυμεσικής μάθησης μπορεί σε σημαντικό βαθμό να συνεισφέρει τόσο στην κατανόηση του γνωσιακού υποβάθρου της χρήσης κινηματογραφικών ταινιών στην εκπαιδευτική διαδικασία όσο και στον πρακτικό σχεδιασμό της χρήσης αυτής με βάση τις ιδιαιτερότητες του μέσου. Η πολυμεσική μάθηση αποτελεί ένα πλαίσιο ευέλικτο αλλά και περιεκτικό σε σχέση με τα είδη των πολυμέσων που μπορεί να καλύψει. Διαθέτει θεωρητικές αρχές και αφετηρίες που είναι συμβατές με τα ειδικότερα χαρακτηριστικά του κινηματογραφικού μέσου, και ως εκ τούτου μπορεί να συνεισφέρει στην θεωρητική υποστήριξή του στον χώρο της εκπαίδευσης.

Ο τρίτος άξονας της μελέτης εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να υποστηριχθεί και να προωθηθεί περαιτέρω η χρήση του κινηματογράφου στην εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, οι παράμετροι που μπορούν να διαμορφώσουν ένα πρακτικό πλαίσιο για τη χρήση αυτή θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν ταυτόχρονα και συνδυαστικά τους προηγούμενους δύο άξονες, έτσι ώστε το πλαίσιο αυτό που θα προκύψει να είναι αποτελεσματικό, βιώσιμο αλλά και ευχάριστο για τους/τις εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες που θα το χρησιμοποιήσουν.

Επιπλέον, οι τρεις αυτοί άξονες πλαισιώνονται από δύο σημαντικά στοιχεία τα οποία γίνονται επίσης αποδεκτά στην παρούσα μελέτη. Το πρώτο είναι το γεγονός ότι θα πρέπει να δίνεται έμφαση στην εμπειρία των εκπαιδευτικών, καθώς αυτοί/ές θα κληθούν να μεταδώσουν στο μαθητικό κοινό τους τόσο το κατά περίπτωση διδασκόμενο υλικό, όσο και την θετική εμπειρία της χρήσης κινηματογράφου στη διδασκαλία τους αλλά και, ιδανικά, την αγάπη για το ίδιο το μέσο ως τέχνη. Αυτή η έμφαση στην εμπειρία των εκπαιδευτικών μπορεί να ενισχυθεί εάν οποιαδήποτε πρακτικά σενάρια χρήσης κινηματογράφου προτείνονται, συνοδεύονται παράλληλα από ένα συγκεκριμένο και τεκμηριωμένο παιδαγωγικό πλαίσιο, του οποίου η πειστική επιστημονική βάση θα μπορέσει να αποτελέσει μέσο αποδοχής αλλά και κίνητρο για τους/τις εκπαιδευτικούς να υιοθετήσουν ένα νέο εργαλείο στη διδασκαλία τους.

Το δεύτερο στοιχείο το οποίο γίνεται αποδεκτό ως πλαίσιο της μελέτης είναι ότι το διδασκόμενο υλικό ωφελείται από τον συνεχή εμπλουτισμό του με καινοτόμα στοιχεία πολυτροπικής μορφής, όπως π.χ. εικόνα, ήχος, κείμενο, κλπ., όπως προκύπτει και από τα ευρήματα μελετών που σχετίζονται με την πολυμεσική μάθηση, ορισμένες από τις οποίες παρατίθενται στη σχετική ενότητα Γ.γ στη συνέχεια. Η παρατήρηση αυτή συνδυάζεται με το γεγονός ότι η επικοινωνία μηνυμάτων και νοημάτων σήμερα βασίζεται σε

σημαντικό βαθμό σε οπτικοακουστικά κείμενα, φαινόμενο στο οποίο προφανώς θα πρέπει να ανταποκριθεί ο χώρος της εκπαίδευσης. Από τα παραπάνω αντλείται το συμπέρασμα ότι ο κινηματογράφος μπορεί να αναδειχθεί ως ένα εξαιρετικά ευέλικτο και πλούσιο αισθητικό, αφηγηματικό και τεχνολογικό μέσο για χρήση σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, ειδικά εφόσον η χρήση του γίνεται σε ένα δομημένο πλαίσιο το οποίο θα βασίζεται συνδυαστικά τόσο σε συμπαγείς θεωρητικές βάσεις όσο και σε ρεαλιστικά εφαρμόσιμες και ωφέλιμες πρακτικές, πάντα με τον ανθρώπινο παράγοντα στο κέντρο.

Γ. Κινηματογράφος στην εκπαίδευση: αποδοχή και κίνητρα

Αν και η ίδια η αξία του κινηματογράφου ως εκπαιδευτικού εργαλείου δεν έχει πλέον ανάγκη υπεράσπισης, οι πρακτικές παράμετροι της υλοποίησης της χρήσης του στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελούν, όπως θα έπρεπε άλλωστε, συνεχές αντικείμενο μελέτης. Στη συνεχή βελτίωση ενός εκπαιδευτικού αντικειμένου είναι αναμενόμενο να αξιολογείται μέσα από την έρευνα τί έχει λειτουργήσει σωστά ως τώρα και τί όχι ως προς το ίδιο το υλικό, με ταυτόχρονη μελέτη της αντιμετώπισής του από το άμεσα εμπλεκόμενο ανθρώπινο δυναμικό αλλά και πρόκριση συγκεκριμένων προτάσεων για το μέλλον. Σε σχέση με τα παραπάνω, η παρούσα ενότητα αρχικά επιχειρεί μια παράλληλη θεώρηση του εύρους της έρευνας πάνω στη χρήση κινηματογράφου στη διδασκαλία & μάθηση και της εισαγωγής του σε πραγματικές εκπαιδευτικές συνθήκες, εντοπίζοντας ορισμένες αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις ενσωμάτωσής του στην ελληνική εκπαίδευση μέσα από δραστηριότητες, δράσεις και προγράμματα. Στη συνέχεια, υπογραμμίζεται ότι η αύξηση και επέκταση τέτοιων εκπαιδευτικών ενεργειών σχετίζεται άμεσα με τη βαρύτητα που θα πρέπει να δίνεται στην θετική εμπειρία των εκπαιδευτικών σε σχέση με την ενσωμάτωση του κινηματογράφου στα μαθήματά τους. Το τρίτο μέρος της ενότητας συνδέει τη θετική αυτή εμπειρία με την ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου πλαισίου το οποίο θα στηρίζει τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο, ενισχύοντας έτσι την εμπιστοσύνη των εκπαιδευτικών στο υλικό που τους δίνεται και, κατ' επέκταση την αυτοπεποίθησή τους, και αξιολογεί τη συμβολή της *πολυμεσικής μάθησης* στη διαμόρφωση ενός τέτοιου πλαισίου.

α. Μεταξύ ερευνών και πραγματικότητας

Ο κινηματογράφος ως εκπαιδευτικό εργαλείο κατέχει μια ενδιαφέρουσα θέση μεταξύ ακαδημαϊκής έρευνας και πραγματικότητας. Συγκεκριμένα, ενώ η θεωρητική υποστήριξη της εκπαιδευτικής χρήσης του κινηματογράφου μπορεί να κριθεί το λιγότερο ως επαρκής, με πλήθος ακαδημαϊκών μελετών, εργασιών και καλών πρακτικών να δίνουν μια σχετικά σαφή εικόνα για τα οφέλη της, η διείσδυση του μέσου στην εκπαιδευτική διαδικασία, αν και όχι αμελητέα, δεν φαίνεται να είναι ανάλογη ούτε της θεωρητικής αυτής τεκμηρίωσης, αλλά ούτε και του αντίκτυπου που έχει ο κινηματογράφος στην καθημερινή ζωή ως βασικό πολιτισμικό προϊόν. Αφενός, ο ίδιος ο κινηματογράφος μετρά ήδη πάνω από 120 χρόνια ζωής, με πλούτο, απήχηση, ποικιλία και όγκο παραγωγής αντιστρόφως ανάλογα της σχετικά σύντομης χρονικής αυτής περιόδου, γεγονός από το οποίο θα περίμενε κανείς να έχει προκύψει εδώ και χρόνια ή να επίκειται σύντομα μια οργανωμένη εισαγωγή του, ή έστω της οπτικοακουστικής παιδείας γενικότερα, στην τυπική εκπαίδευση, είτε ως αυτόνομο αντικείμενο είτε ως οργανωμένο υποστηρικτικό υλικό σε όλα τα άλλα διδασκόμενα αντικείμενα. Αφετέρου, οι επιστημονικές μελέτες που ασχολούνται με τη χρήση κινηματογράφου στη διδασκαλία & μάθηση, αλλά και γενικότερα με τον οπτικοακουστικό γραμματισμό, είναι ιδιαίτερα πολυάριθμες τις τελευταίες δεκαετίες, ειδικά σε διεθνές επίπεδο. Συνολικά, η παραγωγή μελετών φανερώνει ότι ο ακαδημαϊκός χώρος έχει διαπιστώσει εδώ και πολλά χρόνια τη μετάβαση της καθημερινής ζωής και κουλτούρας σε έναν πολιτισμό της εικόνας, ο οποίος σαφώς

επηρεάζει τον τρόπο πρόσληψης πληροφοριών γενικά, αλλά και ειδικότερα στη διαδικασία μάθησης. Σε σχέση με την Ελλάδα, οι Καπανδέλης & Σοφός, αναφερόμενοι στην ευρύτερη εκπαιδευτική χρήση βίντεο που μπορούν να βρεθούν σε διάφορα διαδικτυακά αποθετήρια, κρίνουν την αντίστοιχη ακαδημαϊκή έρευνα ως ένα «μη ερευνημένο επαρκώς πεδίο» συγκεκριμένα από την πλευρά των εκπαιδευτικών (2024: 3). Στο σημείο αυτό θα πρέπει βέβαια να επισημανθεί και να αποσαφηνιστεί η διάκριση μεταξύ της ειδικότερης χρήσης κινηματογράφου και της γενικότερης χρήσης βίντεο στην εκπαίδευση: η χρήση βίντεο δεν ταυτίζεται απόλυτα με τη χρήση κινηματογράφου αλλά, ως ευρύτερη έννοια, μπορεί να θεωρηθεί ότι την περικλείει, δηλ. ότι τα κινηματογραφικά αποσπάσματα αποτελούν υποκατηγορία εκπαιδευτικών βίντεο.

Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί, ωστόσο, ότι είναι ιδιαίτερα δύσκολο να εντοπιστεί και να προσδιοριστεί με ακρίβεια το εύρος της χρήσης του κινηματογράφου στην εκπαίδευση σε περιπτώσεις που αυτή γίνεται με τρόπους εκτός αυτών που προβλέπονται στο επίσημο διδακτικό υλικό των σχολείων. Με άλλα λόγια, υπάρχει πάντα η πιθανότητα το πραγματικό εύρος χρήσης του κινηματογράφου από τους/τις εκπαιδευτικούς με μη επίσημους, θα έλεγε κανείς, τρόπους να παρουσιάζει μια αρκετά πιο ενθαρρυντική εικόνα για τη θετική διάθεση των εκπαιδευτικών απέναντι στο ίδιο το μέσο στο πλαίσιο της διδασκαλίας τους. Η πιθανότητα αυτή μπορεί να διαπιστωθεί μόνο με ικανοποιητικό αριθμό σχετικών ερευνών που να εστιάζουν στην ελληνική εκπαίδευση, κάτι που αυτήν τη στιγμή φαίνεται να μην υπάρχει γενικά για τη χρήση βίντεο (Καπανδέλης & Σοφός 2024: 5), η οποία, όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, μπορεί να περικλείει και τη χρήση κινηματογράφου που παραμένει σε κάθε περίπτωση διακριτή υποκατηγορία. Από την άλλη πλευρά, η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρει ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί σήμερα χρησιμοποιούν βίντεο στην τάξη τους το οποίο προέρχεται από διαδικτυακά αποθετήρια (Pattier, όπως αναφέρεται στο Καπανδέλης & Σοφός 2024: 2). Η διαπίστωση αυτή καθιστά το λιγότερο βάσιμη τη πιθανότητα ότι χρήση αυτή είναι εξίσου διαδεδομένη και στην Ελλάδα. Εάν αυτό επαληθευόταν, θα καθιστούσε ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη να αξιοποιηθεί η θετική αυτή διάθεση με την παροχή περισσότερων εγκεκριμένων και ορθά σχεδιασμένων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που θα βασίζονται σε κινηματογραφικές ταινίες. Τέτοιου είδους δραστηριότητες αφενός θα εξοπλίσουν με τα σωστά εκπαιδευτικά εργαλεία τους/τις εκπαιδευτικούς που έτσι κι αλλιώς επιθυμούν να εντάξουν το μέσο αυτό στη διδασκαλία τους και ενδεχομένως το κάνουν ήδη, αφετέρου θα μπορούν πείσουν ευκολότερα και όσους/ες επί του παρόντος έχουν επιφυλάξεις ή και αρνητική προδιάθεση απέναντι σε αυτό.

Αυτή η διάσταση απόψεων και αντιμετώπισης του κινηματογράφου φαίνεται ότι αποτελεί χαρακτηριστικό που τον ακολουθεί ήδη από τις πρώτες ημέρες του, όταν ως νέο πολιτισμικό μέσο αντιμετώπισε κυρίως σφοδρές αντιδράσεις, αλλά και ένθερμη υποστήριξη από ορισμένους περισσότερους προοδευτικούς κύκλους. Τα γνωστά άρθρα του Κ. Παλαμά, «Τα Καλά του Κινηματογράφου» και «Τα Κακά του Κινηματογράφου», δημοσιευμένα το 1915, παρουσιάζουν με ξεκάθαρο τρόπο την διαφωνία που επικρατούσε την εποχή εκείνη σχετικά με την αξία ή όχι του κινηματογράφου, όχι μόνο για την εκπαίδευση αλλά και για τη γενικότερη αναδόμηση της κοινωνίας (Σοφός & Γιασιράνης 2022: 21-22). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Θεοδοσίου, ο Παλαμάς φαίνεται να υπερασπίζεται μόνος τον κινηματογράφο, επιχειρώντας να αναδείξει τα θετικά του μέσου ως θέαμα αλλά και ως χρήσιμο διδακτικό εργαλείο (2024: 2). Τα «ξεχασμένα» αυτά γραπτά του Παλαμά για τον κινηματογράφο, επισημαίνει ο Θεοδοσίου, κυρίως αυτά που σχετίζονται με την εκπαίδευση, «έρχονται το 2018 να μας ταρακουνήσουν καθώς διαπιστώνουμε ότι τα ζητήματα που έθιγε έναν αιώνα πριν, εξακολουθούν να είναι επίκαιρα» (2024: 5), αν και με μικρότερη πλέον οξύτητα.

Ωστόσο, η πορεία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια καθιστά φανερό ότι γίνονται ενέργειες για μια πιο οργανωμένη και επίσημη εισαγωγή του κινηματογράφου στην εκπαιδευτική διαδικασία, σε θεωρητικό και σε πρακτικό επίπεδο, τόσο δημιουργώντας δραστηριότητες με βάση τον κινηματογράφο στο πλαίσιο διδασκαλίας άλλων αντικειμένων, όσο και στοχεύοντας στην ενίσχυση της ίδιας της κινηματογραφικής παιδείας και του οπτικοακουστικού γραμματισμού. Σε θεωρητικό επίπεδο, σημαντική συμβολή αποτέλεσε μεταξύ άλλων το 1ο Πανελλήνιο επιστημονικό συνέδριο με διεθνή συμμετοχή *Οπτικοακουστικός Γραμματισμός στην Εκπαίδευση* (Θεσσαλονίκη, 24-26 Ιουνίου 2016), στα πρακτικά του οποίου δημοσιεύθηκαν, εκτός από πλήθος θεωρητικών και πρακτικών προτάσεων και εφαρμογών, και οι *Στρατηγικοί Άξονες για την Εισαγωγή της Οπτικοακουστικής Εκπαίδευσης στο Σχολικό Σύστημα* (Αγγελίδη κ.α., 2017). Προς ανάλογη κατεύθυνση κινήθηκε και το 1^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο *Οπτικοακουστικός & Κινηματογραφικός Γραμματισμός: Θέαση, Κριτική Προσέγγιση, Δημιουργία* (Χανιά, 29-31 Μαρτίου 2024). Συνέδρια όπως αυτά συνέβαλαν στην ανάδειξη πολλών παραμέτρων που σχετίζονται με την ένταξη οπτικοακουστικών εργαλείων γενικότερα, και του κινηματογράφου ειδικότερα, στην τυπική κυρίως εκπαίδευση. Επιπλέον, η σημαντική συνεισφορά συνεδρίων όπως αυτά έγκειται και στο γεγονός ότι αναδεικνύουν όχι μόνο το θεωρητικό/ακαδημαϊκό ενδιαφέρον που υπάρχει για μελέτη και υποστήριξη της οπτικοακουστικής παιδείας στην εκπαίδευση, αλλά και το υπόβαθρο της εκπαιδευτικής κοινότητας να την υποδεχθεί και να την εντάξει δυναμικά στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Σε πρακτικό επίπεδο, δηλ. σε σχέση με εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε σχολεία με επίσημη υποστήριξη, αλλά και σχετικές προσθήκες που έχουν γίνει σε σχολικά εγχειρίδια, επίσης παρατηρούνται ορισμένα γίνε εξίσου αξιοσημείωτα βήματα. Ένα από το πιο γνωστά παραδείγματα αποτελεί ο κατάλογος με τίτλους κινηματογραφικών έργων που είχαν εγκριθεί κατά το διάστημα 1998-2010 από την τότε υφιστάμενη Ομάδα Εγκρίσεως Θεαμάτων για Μαθητές και στον οποίο γίνεται αναφορά και σε μεταγενέστερες εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας σχετικά με την παρακολούθηση θεαμάτων από μαθητές/τριες εντός σχολικού ωραρίου.¹ Επίσης, το Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών που υλοποιήθηκε από το παιδαγωγικό Ινστιτούτο ως το τέλος του 2013 περιλάμβανε διακριτή ενότητα για τον κινηματογράφο, όπως φαίνεται στο σχετικό επιμορφωτικό υλικό (2011), το οποίο έκανε επίσης αναφορές στα προϋπάρχοντα προγράμματα «Μελίνα – Εκπαίδευση & Πολιτισμός» και «Πάμε Σινεμά;» τα οποία υλοποιήθηκαν αντίστοιχα μεταξύ 1995-2004 και 1999-2003 και ενίσχυαν τον οπτικοακουστικό γραμματισμό. Υπάρχουν επίσης αναφορές και δραστηριότητες σχετικές με τον κινηματογράφο στα σχολικά εγχειρίδια μαθημάτων, όπως π.χ. στο κεφ. 6 του βιβλίου *Εικαστικών της Α' Γυμνασίου* (Ανούση κ.α., 2021) και στο κεφ. 2.1 του βιβλίου *Εικαστικών της Γ' Γυμνασίου* (Αντωνόπουλος & Δουκάκη, 2021). Πιο πρόσφατη αξιολογημένη δράση αποτελεί το εθνικό δίκτυο «Παιδεία στα Μέσα» (<https://www.edu4media.eu/>)² με περίοδο υλοποίησης τα έτη 2021-25. Το δίκτυο συνδέεται με όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης στην Ελλάδα και έχει στόχο την προώθηση του οπτικοακουστικού αλφαριθμητισμού και της Παιδείας στα Μέσα. Αξιοσημείωτη είναι, τέλος, και η επίσης σχετικά πρόσφατη δημιουργία της πλατφόρμας CINEDU του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου (<https://www.cinedu-gfc.gr/>), η οποία περιλαμβάνει πλήθος επιλεγμένων ταινιών για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με φίλτρα που επιτρέπουν την αναζήτηση ανά τάξη, θέμα ή διδασκόμενο μάθημα, και με κάθε ταινία να συνοδεύεται από ολοκληρωμένο πακέτο δραστηριοτήτων. Είναι σημαντικό να σημειωθεί επίσης ότι το CINEDU περιλαμβάνει δραστηριότητες οι οποίες υποστηρίζουν τη διδασκαλία των υπαρχόντων μαθημάτων αλλά ταυτόχρονα ενισχύουν συγκεκριμένα και τον οπτικοακουστικό και

κινηματογραφικό γραμματισμό. Η παραπάνω λίστα δεν είναι σε καμία περίπτωση πλήρης, ούτε προφανώς έχει σκοπό να καταγράψει όλες τις ενέργειες που έχουν γίνει σε σχέση με την οπτικοακουστική και κινηματογραφική εκπαίδευση, δίνει ωστόσο μια πρώτη εικόνα για την τρέχουσα αντιμετώπιση που έχει ο κινηματογράφος ως εκπαιδευτικό εργαλείο.

β. Η στάση των εκπαιδευτικών

Είναι σημαντικό να διαπιστωθεί και να χαρτογραφηθεί η προδιάθεση των εκπαιδευτικών απέναντι στη χρήση του κινηματογράφου και γενικότερα του οπτικοακουστικού γραμματισμού στην εκπαίδευση. Η θετική στάση των εκπαιδευτικών σε σχέση με την εισαγωγή εκπαιδευτικών καινοτομιών είναι καθοριστική για την επιτυχία οποιουδήποτε σχετικού εγχειρήματος, ειδικά όταν οι καινοτομίες αυτές συνοδεύονται από πρακτικές προκλήσεις. Οι εκπαιδευτικοί είναι ο βασικός συνδετικός κρίκος μεταξύ διδασκόμενου υλικού και μαθητικού δυναμικού και κατά συνέπεια αυτοί/ές που θα πρέπει αρχικά να αγκαλιάσουν και να δεχθούν θετικά το αντικείμενο για να μπορούν και να το μεταδώσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στους/στις μαθητές/τριές τους. Με άλλα λόγια, όπως σε κάθε διδασκόμενο αντικείμενο, είναι λογικό να επιδιώκονται οι συνθήκες για αποτελεσματική διδασκαλία ως μια από τις βασικές προϋποθέσεις για επίτευξη των εκάστοτε μαθησιακών στόχων.

Επιπλέον, καθώς ο κινηματογράφος και ο οπτικοακουστικός γραμματισμός γενικότερα δεν περιλαμβάνονται στα συνήθη διδασκόμενα αντικείμενα, απαιτείται σφαιρική κατανόηση της εμπειρίας των εκπαιδευτικών και του έργου που καλούνται να ολοκληρώσουν, αλλά και του τρόπου σκέψης των ίδιων και των μαθητών/τριών τους. Οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί/ές που έχουν την τελική ευθύνη της εφαρμογής οποιασδήποτε διδακτικής πρότασης ή δραστηριότητας σε πραγματικές συνθήκες εκπαιδευτικής διαδικασίας, πράγμα που απαιτεί επαρκή γνώση του υλικού αυτού. Η επαρκής αυτή γνώση, με τη σειρά της, θα έχει ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί να έχουν όχι μόνο την απαιτούμενη αυτοπεποίθηση για τη χρήση των δραστηριοτήτων αυτών, αλλά και την επίγνωση της αποτελεσματικής χρήσης τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ο περιορισμός τυχόν αμφιβολιών, άγχους, επιφυλακτικότητας και ανησυχίας των εκπαιδευτικών σχετικά με το υλικό που τους παρέχεται είναι σε κάθε περίπτωση σημαντικός, ειδικά σε νέα και περισσότερο εξειδικευμένα αντικείμενα και ακόμη περισσότερο όταν το υλικό αυτό δεν ανήκει στην ειδικότητά τους. Ο οπτικοακουστικός γραμματισμός αποτελεί ξεχωριστή δεξιότητα, αν και επί του παρόντος όχι αυτόνομη ειδικότητα στα σχολεία. Αν και ο κινηματογράφος μπορεί να συνεισφέρει υλικό δυναμικά σε όλα τα διδασκόμενα αντικείμενα, εκπαιδευτικοί που δεν ειδικεύονται σε αυτόν, ή στα οπτικοακουστικά μέσα γενικότερα, δεν είναι δεδομένο ότι γνωρίζουν ποιος είναι ο καταλληλότερος ή πιο αποτελεσματικός τρόπος να τον αξιοποιήσουν στην εκπαιδευτική διαδικασία.³

Η αυξανόμενη χρήση τεχνολογίας και πολυμέσων στην εκπαίδευση έτσι κι αλλιώς συνδέεται με την αυξανόμενη πίεση των εκπαιδευτικών στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν καινοτομίες στη διδασκαλία τους (Kankal et al., 2023: 1), ειδικά όταν η δική τους εμπειρία μάθησης πριν την εξάπλωση της ψηφιακής τεχνολογίας ήταν πολύ διαφορετική (Kankal et al., 2023: 2; Hunt, όπως αναφέρεται στο Smith, 2009: 464). Ταυτόχρονα, χαρακτηριστικά της αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών αποτελούν η διατήρηση ενημερωμένης και επίκαιρης επαφής με το αντικείμενό τους, η κατανόηση των μαθητών/τριών τους, αλλά και η γνώση του ίδιου τους του εαυτού (Palmer, 2007: 2-3). Στο πλαίσιο αυτής της συνεχούς και πολύπλευρης προσωπικής εξέλιξης αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η χρήση του κινηματογράφου έχει θετική επίδραση και στην εκπαίδευση των ίδιων των εκπαιδευτικών. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19,

για παράδειγμα, όταν ήταν αδύνατη η παρατήρηση διδασκαλίας σε πραγματικές συνθήκες τάξεων από εκπαιδευόμενους/ες υποψήφιους/ες εκπαιδευτικούς, χρησιμοποιήθηκαν κινηματογραφικές ταινίες ως δείγματα διδασκαλίας με θετικά αποτελέσματα (Ipek, 2022: 193). Έχει επίσης αναφερθεί ότι η χρήση κινηματογραφικών ταινιών στην εκπαίδευση μελλοντικών εκπαιδευτικών συμβάλλει θετικά στην αναγνώριση και αποδοχή της πολυπολιτισμικότητας και θεμάτων που σχετίζονται με αυτήν (Rogger & Furr, 2009: 162; Xue & Pan, 2012: 1741; Zoreda, 2006: 70).

Η διάθεση των ίδιων των εκπαιδευτικών απέναντι σε καινοτομίες και γενικά νέα διδακτικά εργαλεία μπορεί να διαπιστωθεί και στην πράξη. Για παράδειγμα, η αποδοχή της πλατφόρμας CINEDU παρουσιάζει μια θετική εικόνα σχετικά με την πρόθεση των εκπαιδευτικών να ενσωματώσουν κινηματογραφικές ταινίες στη διδασκαλία τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που διέθεσε η ομάδα του CINEDU στον γράφοντα, ως τον Φεβρουάριο 2024 είχαν εγγραφεί στην πλατφόρμα περισσότερες από 1700 σχολικές μονάδες, με ιδιαίτερη απήχηση στα σχολεία της επαρχίας, ο αριθμός των εγκεκριμένων εκπαιδευτικών-χρηστών ήταν άνω των 4500, είχαν ήδη πραγματοποιηθεί περισσότερες από 9500 θεάσεις και προβολές ταινιών μέσω της πλατφόρμας και είχαν ήδη ολοκληρωθεί 400 επιμορφωτικά σεμινάρια χρήσης της, τα οποία παρακολούθησαν περίπου 2000 εκπαιδευτικοί (Σηφάκης, προσωπική επικοινωνία, 20 Φεβρουάριου 2024). Σε συνδυασμό και με τα θετικά σχόλια των χρηστών που έλαβε το CINEDU, είναι προφανές ότι η εικόνα που δίνεται σχετικά με τις προθέσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη χρήση ταινιών στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι το λιγότερο ενθαρρυντική.

Οι τελικοί αποδέκτες όλων αυτών των ενεργειών είναι πάντα οι μαθητές/τριες. Ακόμη και τρεις δεκαετίες πριν, οι Βαμβούκας & Κανάκης διαπίστωναν ήδη ότι στο περιβάλλον των παιδιών και των νεότερων ανθρώπων κυριαρχούν τα οπτικοακουστικά μέσα και ότι το σχολείο θα πρέπει να συμβάλλει στην προετοιμασία των μαθητών να ζουν σε μια «οπτικοακουστική κοινωνία» (1997: 61). Συνεπώς, σημαντικό παράγοντα του συνολικού σχεδιασμού της κινηματογραφικής & οπτικοακουστικής εκπαίδευσης θα πρέπει να αποτελεί και ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές/τριες μαθαίνουν και γενικότερα έρχονται σε επαφή με το περιβάλλον τους. Ο τρόπος αυτός, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, μπορεί να μεταβάλλεται σε πρακτικό επίπεδο από γενιά σε γενιά, γεγονός που απαιτεί και την παράλληλη εξέλιξη της διδασκαλίας με βάση τα διαθέσιμα εργαλεία, αλλά υπάρχουν και ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι μπορεί να είναι ανθεκτικότεροι στο χρόνο. Ένας από αυτούς είναι το συναίσθημα και ο τρόπος με τον οποίο η μάθηση περνάει μέσα από αυτό. Η δημοφιλής κουλτούρα (popular culture) μέσα στην οποία μεγαλώνουν σήμερα οι μαθητές/τριες κατακλύζεται από συναισθήματα και εικόνες (Ferres, όπως αναφέρεται στο Blasco et al., 2015: 1), και κατά συνέπεια θα πρέπει να παίζει σημαντικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία (Blasco et al., 2015: 1). Στο πλαίσιο αυτό, η διδασκαλία με κινηματογραφικές ταινίες έχει τη δυνατότητα να αξιοποιεί αφηγηματικές δομές που χρησιμοποιούν συναισθήματα και εικόνες τις οποίες οι μαθητές/τριες αναγνωρίζουν και στον πραγματικό κόσμο γύρω τους. Το γεγονός αυτό κινητοποιεί μια διαδικασία εμπειρικής μάθησης, λ.χ. μέσω ερωτήσεων, προσδοκιών και διλημάτων, ανάλογη της ίδιας της ζωής (Blasco et al., 2015: 2-3). Για παράδειγμα, ο Lidawan αναφέρει ότι στη διδασκαλία της γλώσσας ειδικότερα, η χρήση υλικού που βασίζεται στον κινηματογράφο και την τεχνολογία (Film & Technology Based Material - FTBM) σχετίζεται με την προσέγγιση να συνδεθούν οι μαθητές/τριες με το περιβάλλον τους (2019: 38), η οποία εμπεριέχει και στοιχεία συναισθημάτων. Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η ενσωμάτωση θετικού συναισθηματικού παράγοντα στον σχεδιασμό δραστηριοτήτων έχει συνδεθεί και με τα κίνητρα για την ανάπτυξη των γνωσιακών λειτουργιών που είναι απαραίτητες για την επίτευξη της μάθησης, όπως είναι η επιλογή,

η οργάνωση και η ενσωμάτωση πληροφοριών, και αυτό ισχύει και για την πολυμεσική μάθηση (Mayer 2014: 172), για την οποία γίνεται λόγος στην επόμενη ενότητα.

γ. Κινηματογράφος και πολυμεσική μάθηση

Η θεωρία της πολυμεσικής μάθησης (Cognitive Theory of Multimedia Learning – CTML, ή απλούστερα multimedia learning) του Richard E. Mayer (2001) αποτελεί μια δημοφιλή και λεπτομερή προσέγγιση σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η μάθηση μπορεί να ενισχυθεί με τη χρήση πολυμέσων, μέσα από συνδυασμό γραπτού ή προφορικού λόγου με εικόνες, βίντεο, animation, κλπ. Η πολυμεσική μάθηση βασίζεται σε τρεις γνωσιακές αρχές μάθησης. Σύμφωνα με την πρώτη, το σύστημα επεξεργασίας πληροφοριών του ανθρώπινου νου χρησιμοποιεί δύο κανάλια, ένα για επεξεργασία εικόνας και οπτικών ερεθισμάτων και ένα για επεξεργασία λέξεων και ακουστικών ερεθισμάτων. Η δεύτερη αρχή σχετίζεται με το γεγονός ότι κάθε κανάλι διαθέτει περιορισμένες δυνατότητες επεξεργασίας, ενώ σύμφωνα με την τρίτη αρχή, η ενεργή μάθηση απαιτεί την συντονισμένη ολοκλήρωση ενός συνόλου γνωσιακών λειτουργιών (2005a: 31). Με βάση τα παραπάνω, ο Mayer τοποθετεί τη θεωρία επάνω στην *αρχή της πολυμεσικότητας* (multimedia principle), σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι μπορούν να μάθουν ένα αντικείμενο σε μεγαλύτερο βάθος από τον συνδυασμό λέξεων με εικόνες, παρά από λεκτικές περιγραφές μόνο (2005a: 31; 2005b: 3). Ωστόσο, τονίζει ο Mayer, για να επιτευχθεί αυτού του είδους η μάθηση απαιτούνται ορισμένες συνθήκες: αρχικά να επιλεγούν εικόνες και κείμενο που να σχετίζονται μεταξύ τους, ο τρόπος με τον οποίο θα παρουσιαστούν να χαρακτηρίζεται από συνοχή μεταξύ κειμένου και εικόνας, και τέλος το κείμενο και η εικόνα να ενσωματώνονται τόσο μεταξύ τους όσο και σε προϋπάρχουσα γνώση (2005a: 46).

Με βάση την παραπάνω σύντομη περιγραφή, είναι προφανές ότι και ο κινηματογράφος μπορεί να αποτελέσει πρώτη ύλη για διδακτικό υλικό που βασίζεται στην πολυμεσική μάθηση. Οι Kankal et al. επισημαίνουν ότι οι οπτικοακουστικές τεχνολογίες, μεταξύ άλλων και οι κινηματογραφικές ταινίες, και γενικότερα ο συνδυασμός κειμένου με άλλα στοιχεία ενισχύουν τη μάθηση (2023: 3), προσέγγιση που συμφωνεί με τη θεωρία του Mayer. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Lidawan, η χρήση υλικού που βασίζεται στον κινηματογράφο και την τεχνολογία (FTBM) απαιτεί προεργασία η οποία να βασίζεται σε θεωρίες και αρχές με στόχο τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητά του. Η προεργασία αυτή περιλαμβάνει την επιλογή, αξιολόγηση και προετοιμασία του υλικού με στόχο τον σχεδιασμό σχετικών δραστηριοτήτων, αλλά και την παρουσίασή του μαζί με τις σχετικές οδηγίες ολοκλήρωσης κάθε δραστηριότητας με συνεκτικό τρόπο (2019: 38-39). Με τον τρόπο αυτό όχι μόνο διασφαλίζεται η καταλληλότητα του διδασκόμενου υλικού αλλά επιτυγχάνεται και η επιθυμητή στήριξη στις ανάγκες των εκπαιδευτικών που θα κληθούν να το χρησιμοποιήσουν.

Από την σύντομη αυτή παρουσίαση αρχών της γνωσιακής θεωρίας πολυμεσικής μάθησης φαίνεται ότι αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει ιδιαίτερα υποσχόμενη βάση για την οργανωμένη και επιστημονικά ορθή ανάπτυξη διδακτικού υλικού με βάση τον κινηματογράφο, και ως εκ τούτου μπορεί να τοποθετηθεί μεταξύ των θεωρητικών πλαισίων τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τον σκοπό αυτό. Τα πολυμέσα γενικότερα, και ο κινηματογράφος πιο συγκεκριμένα, οφείλουν εν μέρει τη δημοτικότητά τους στο γεγονός ότι αποτελούν μια ενδιαφέρουσα εναλλακτική για χρήση παράλληλα με τα διδακτικά εγχειρίδια, η οποία μπορεί να συγκεντρώσει την προσοχή των μαθητών/τριών, στοιχείο που συνδέεται με πιο ενεργή εμπλοκή και με απόκτηση κινήτρων κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αρχικά, οι Low & Jin επεσήμαναν παλαιότερα τη σπανιότητα μελετών σχετικά με την επίδραση της παροχής κινήτρων στους/στις μαθητές/τριες στο πλαίσιο της πολυμεσικής μάθησης, γεγονός άξιο

απορίας με δεδομένη την εξάπλωση των πολυμέσων αλλά και τη γενικότερη σημασία που έχουν τα κίνητρα στην εκπαίδευση, ενώ παράλληλα υπογραμμίζουν μεταξύ άλλων και τη σημασία της αξιολόγησης της ποιότητας των στοιχείων εκείνων που παρέχουν κίνητρα κατά τη διδασκαλία με εργαλεία πολυμεσικής μάθησης (2009: 165). Ακόμη και για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, ο Abrahamson επισημαίνει ότι η παροχή κινήτρων στους/στις μαθητές/τριες, και όχι απλά η μεταφορά πληροφοριών, αποτελεί βασική λειτουργία μέσω της τηλεόρασης, οι υπολογιστές και οι τηλεπικοινωνίες (όπως αναφέρεται στο Low & Jin, 2009: 165). Τα κίνητρα όμως θα πρέπει να μελετώνται σε σχέση με το μαθητικό δυναμικό αλλά και τους εκπαιδευτικούς ταυτόχρονα. Σε σχέση με τα κίνητρα των εκπαιδευτικών, σχετικά πρόσφατα οι Wijnker et al. παρατήρησαν την απουσία κατευθυντήριων γραμμών προς τους/τις εκπαιδευτικούς σε σχέση με τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχει ένα βίντεο για να επιτευχθούν συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί στόχοι, παρά το γεγονός ότι αυξάνεται η χρήση βίντεο πολλών ειδών στη διδασκαλία για διάφορους σκοπούς (2019: 3175).

Στην παρούσα μελέτη υπογραμμίζεται όχι μόνο η δυνατότητα της πολυμεσικής μάθησης να προσφέρει στήριξη γενικά στην εφαρμογή της χρήσης κινηματογράφου στην εκπαίδευση, αλλά και ειδικότερα στην εμπειρία των εκπαιδευτικών παράλληλα με εκείνη των μαθητών/τριών. Με άλλα λόγια, η παροχή κινήτρων στους/στις μαθητές/τριες θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στις παραμέτρους ενός συμπαγούς θεωρητικού πλαισίου που θα διασφαλίζει σε σημαντικό βαθμό την ποιότητα των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και να συνδυάζεται με τον εντοπισμό και την ενίσχυση ανάλογων κινήτρων και για τους/τις εκπαιδευτικούς. Εφόσον γίνεται αποδεκτό ότι η χρήση κινηματογράφου και άλλων οπτικοακουστικών μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία θα πρέπει να σχεδιάζεται με προσεκτικές επιλογές (υλικού, δραστηριοτήτων, θεματικότητας, στόχων, κλπ.) που χαρακτηρίζονται από παιδαγωγική ορθότητα και αποτελεσματικότητα, αλλά και ότι αυτές οι επιλογές θα πρέπει να βασίζονται σε συγκεκριμένες θεωρητικές αρχές και επιστημονικά αποδεκτούς κανόνες, τότε θα πρέπει τα κίνητρα τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μαθητών/τριών να βρίσκονται ψηλά στη λίστα των παραμέτρων προς μελέτη. Όπως τονίζουν οι Wijnker et al., σε αντίθεση με την συνήθη πρακτική οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν βίντεο σχεδόν διαισθητικά, θα πρέπει να καθοδηγούνται στη χρήση του με συγκεκριμένους στόχους, έτσι ώστε να ενισχύεται η αποτελεσματικότητα του υλικού αυτού (2019: 3175).

Ένα από τα βασικά οφέλη που μπορούν να προκύψουν από μια τέτοια προσέγγιση είναι η αποφυγή μη βέλτιστης ή και εσφαλμένης χρήσης κινηματογραφικών ταινιών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Με δεδομένο το γεγονός ότι ήδη χρησιμοποιούνται εδώ και χρόνια ταινίες και άλλου είδους πολυμέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία, και μάλιστα με αυξανόμενο ρυθμό, η ανάγκη να είναι ορθότερη η χρήση αυτή και να παραμεριστούν λανθασμένες εφαρμογές του παρελθόντος γίνεται ακόμη πιο επιτακτική. Ορισμένες τέτοιες εφαρμογές τις οποίες, σε σχετική μελέτη στις ΗΠΑ, έχουν παραδεχτεί οι ίδιοι/ες οι εκπαιδευτικοί ότι τις έχουν παρατηρήσει είναι το «γέμισμα» διδακτικού χρόνου λόγω έλλειψης άλλου διδακτικού περιεχομένου ή αντικειμένου, η διατήρηση ησυχίας στην τάξη, ακόμη και η ανταπόδοση για την καλή συμπεριφορά των μαθητών/τριών αλλά και ως απλή διασκέδαση στο τέλος των μαθημάτων (Hobbs, 2006: 46-47). Επιπλέον, στην ίδια μελέτη παρατηρήθηκε ότι πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν την προβολή ταινίας για να ασχοληθούν ταυτόχρονα με άλλες δραστηριότητες όπως π.χ. η διόρθωση γραπτών, δίνοντας ωστόσο με τον τρόπο αυτό άθελά τους την εικόνα στους/στις μαθητές/τριές τους ότι η παρακολούθηση ακόμη και εκπαιδευτικού υλικού σε βίντεο είναι λιγότερο σημαντική από άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες (Hobbs, 2006: 42). Στην ελληνική εκπαίδευση, μελέτη των Καπανδέλη & Σοφού (2024) έδειξε ότι οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν έκαναν πάντα την

καλύτερη δυνατή ή ορθή χρήση των βίντεο στη διδασκαλία τους, αν και επέλεγαν συχνά να χρησιμοποιήσουν βίντεο αναγνωρίζοντας τα παιδαγωγικά οφέλη του, ενώ παράλληλα έδειξαν άγνοια των ποιοτικών κριτηρίων επιλογής βίντεο όπως αυτή υποστηρίζεται από τη σχετική βιβλιογραφία. Ένα ακόμη σημείο που θα πρέπει να αναφερθεί, συγκεκριμένα σε σχέση με τη χρήση ντοκιμαντέρ στη διδασκαλία, είναι το γεγονός ότι πολλοί/ές εκπαιδευτικοί και μαθητές/τριες εμπιστεύονται τα ντοκιμαντέρ ως αντικειμενική παρουσίαση ιστορικών γεγονότων και πηγή πληροφοριών (Hess, 2007: 194). Τέλος, μια μελέτη χρήσης ιστορικών φιλμ σε σχολεία της Νορβηγίας παρουσίασε μια παρόμοια τάση: από τη μια πλευρά, οι περισσότεροι/ες εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούσαν ιστορικά φιλμ απλώς υποστηρικτικά στο περιεχόμενο του μαθήματος και σε φύλλα εργασίας, δηλ. χωρίς αυτά τα φιλμ να αντιμετωπίζονται κριτικά ως ερμηνείες του παρελθόντος. Από την άλλη, η έλλειψη διαθέσιμου χρόνου και η δυσκολία επιλογής κατάλληλης ταινίας αναφέρθηκαν από τους/τις εκπαιδευτικούς ως βασικές προκλήσεις, περισσότερο και από την αβεβαιότητα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της χρήσης ταινιών στην ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών (Wagner, 2018: 38-39).

Δ. Συμπεράσματα

Η μελέτη, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή καλών πρακτικών σχετικά με τη χρήση κινηματογράφου στην εκπαιδευτική διαδικασία όχι μόνο θα βελτιώσει το κατά περίπτωση επιδιωκόμενο αποτέλεσμα σε σχέση με την μάθηση και την ανταπόκριση των μαθητών/τριών, αλλά θα στηρίξει περισσότερο και την αυτοπεποίθηση των εκπαιδευτικών, η οποία με τη σειρά της θα αποτελέσει σημαντικό κίνητρο για τη συνέχιση της χρήσης αυτής. Αν και τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα για μια πιο οργανωμένη ενσωμάτωση του κινηματογράφου και λοιπών οπτικοακουστικών μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία, υπάρχουν ακόμη αρκετά περιθώρια βελτίωσης, ακόμη και να αποτελέσει κάποια στιγμή η κινηματογραφική παιδεία αυτόνομο διδακτικό αντικείμενο, στο βαθμό και στο πλαίσιο που αυτό είναι εφικτό.

Η πολυμεσική μάθηση έχει τη δυνατότητα να προσφέρει ένα σημαντικό όγκο ερευνητικής γνώσης η οποία μπορεί να υποστηρίξει είτε την εισαγωγή του κινηματογράφου στην εκπαίδευση, είτε τη βελτίωση ή και την καλύτερη κατανόηση της αποτελεσματικότητας όσων δραστηριοτήτων υπάρχουν και χρησιμοποιούνται ήδη. Υπάρχουν πολλά χαρακτηριστικά του κινηματογράφου τα οποία είναι μεν θετικά ως στοιχεία της ίδιας της τέχνης αυτής, αλλά την ίδια στιγμή μπορεί να αποτελέσουν πρόκληση όταν ο κινηματογράφος αποκτά σχέση με την εκπαίδευση. Με την κατάλληλη προσέγγιση, η πολυμεσική μάθηση μπορεί να ανταποκριθεί σε πολλές από αυτές τις προκλήσεις. Ένα βασικό τέτοιο χαρακτηριστικό είναι το πρακτικά ανεξάντλητο περιεχόμενο του κινηματογράφου: ως ένα από τα βασικά εμπορικά πολιτισμικά προϊόντα της εποχής, και διαθέτοντας εξαιρετικά σημαντικό καλλιτεχνικό και εμπορικό εκτόπισμα, ο κινηματογράφος περικλείει έναν τεράστιο όγκο ταινιών οι οποίες ουσιαστικά καλύπτουν οποιοδήποτε θέμα. Οι εκπαιδευτικοί έχουν μεν τη δυνατότητα να εντοπίσουν σχετικό υλικό στον κινηματογράφο για τα διδασκόμενα αντικείμενά τους, αλλά η δυσκολία αξιολόγησης της καταλληλότητας περιεχομένου μέσα σε αυτόν τον όγκο εύκολα και εύλογα μπορεί να αποθαρρύνει μια τέτοια αναζήτηση. Η πολυμεσική μάθηση μπορεί να προσφέρει κατευθύνσεις σχετικά με τους παράγοντες που καθιστούν ένα είδος οπτικοακουστικού κειμένου καταλληλότερο από ένα άλλο, και συνεπώς υποψήφιο προς επιλογή για να αποτελέσει τη βάση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

Επιπλέον, ο κινηματογράφος αποτελεί ένα μέσο που όχι μόνο είναι σύγχρονο, αλλά και συνεχίζει να εξελίσσεται διαρκώς, τόσο τεχνολογικά όσο και αισθητικά. Μια από τις πλευρές εξέλιξής του είναι σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο φτάνει στους τελικούς

αποδέκτες, δηλ. τους θεατές. Σε σύγκριση με το σχετικά πρόσφατο παρελθόν κατά το οποίο η πρόσβαση σε ταινίες γινόταν μόνο μέσω των κινηματογραφικών αιθουσών, της τηλεόρασης και των ψηφιακών δίσκων, και συνεπώς με συγκριτικά περιορισμένες δυνατότητες ενσωμάτωσης σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, η εξέλιξη των τηλεπικοινωνιών, των ψηφιακών συσκευών και του λογισμικού (π.χ. υπηρεσίες streaming, εκπαιδευτικές πλατφόρμες όπως το CINEDU, διαδραστικά βίντεο, κλπ.) έχει καταστήσει πιο εφικτή και ευέλικτη τη θέαση ταινιών και, συνεπώς, ευκολότερη την ενσωμάτωση αυτή, με τρόπους που επιπλέον δεν απειλούν πνευματικά δικαιώματα. Μέσα στις νέες αυτές τεχνολογικές συνθήκες, η προσαρμογή του κινηματογράφου στην πολυμεσική μάθηση διευκολύνεται από δύο δεδομένα: αφενός η πολυμεσική μάθηση περιλαμβάνει ήδη τις αρχές με τις οποίες επιτυγχάνεται ο εκπαιδευτικά καλύτερος συνδυασμός εικόνας και λόγου, αφετέρου η σημερινή τεχνολογία έχει καταστήσει σημαντικά απλούστερη τη δημιουργία ανάλογου υλικού.

Τέλος, δύο ακόμη χαρακτηριστικά του κινηματογράφου που είναι άξια αναφοράς εδώ είναι η πολυτροπικότητα του κινηματογραφικού κειμένου και η συμβατότητα αυτής με την καθημερινότητα των μαθητών/τριών και των εκπαιδευτικών. Ως πολυτροπικό κείμενο, ο κινηματογράφος μεταφέρει τα μηνύματά του ταυτόχρονα με πολλαπλούς τρόπους, όπως η εικόνα, η γραπτή και προφορική γλώσσα, οι κιναισθητικές πράξεις, κλπ. (Χοντολίδου, 1999), με τον συνδυασμό αυτό να επιτρέπει πολυσημία και μετάδοση σύνθετων νοημάτων (Θεοδωρίδης 104). Επιπλέον, σε μια εποχή όπως η σημερινή, όπου τα πολυμέσα έχουν αναλάβει πρωτεύοντα ρόλο στη διακίνηση και πρόσληψη πληροφοριών, η παραδοσιακή διδασκαλία μόνο με γράμματα και αριθμούς είναι ανεπαρκής (Kellner & Share, όπως αναφέρεται στο Βουρτσάκη κ.α., 100). Με δεδομένο το γεγονός ότι τα επικοινωνιακά ερεθίσματα εκπαιδευτικών και, κυρίως, μαθητών/τριών πλέον περνούν σε σημαντικό βαθμό μέσα από διαδικτυακές εφαρμογές που βασίζονται σε συνδυασμό εικόνας, βίντεο, ήχου και προφορικού & γραπτού λόγου, είναι αναμενόμενο να αναρωτηθεί κανείς εάν είναι εφικτό να αξιοποιηθεί η υπάρχουσα αυτή καθημερινή εμπειρία στην εκπαίδευση. Όπως αναφέρθηκε καινωρίτερα, η πολυμεσική μάθηση μεταξύ άλλων λαμβάνει ως δεδομένο τον συντονισμό διαφορετικών καναλιών πρόσληψης πληροφορίας και κατά συνέπεια αποτελεί πλαίσιο που μπορεί να ανταποκριθεί σε κείμενα που αξιοποιούν ταυτόχρονα διαφορετικά συστήματα μετάδοσης μηνυμάτων, και μάλιστα με αποκλειστικά εκπαιδευτικό προσανατολισμό.

Συνοψίζοντας, η παρούσα μελέτη υπογραμμίζει αρχικά το γεγονός ότι η χρήση κινηματογράφου στην εκπαίδευση έχει πολλαπλά οφέλη για εκπαιδευτικούς και για μαθητές/τριες και οι σημαντικές πρακτικές προκλήσεις που παρουσιάζει, όπως αναφέρθηκαν στον πρώτο άξονα της μελέτης στην ενότητα Β, είναι εφικτό να αντιμετωπιστούν με κατάλληλο σχεδιασμό. Σε σχέση με τη συμβολή της πολυμεσικής μάθησης, που αποτέλεσε τον δεύτερο άξονα της μελέτης, επισημαίνεται το γεγονός ότι έχουν γίνει μεν πολλά βήματα για την αξιοποίηση ταινιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά μπορούν να γίνουν ακόμη πολλά περισσότερα: ο κινηματογράφος μπορεί τόσο να υποστηρίξει άλλα μαθήματα, όσο και να αποτελέσει τη βάση για ξεχωριστή διδασκαλία οπτικοακουστικού γραμματισμού, ο οποίος ως διδακτικό αντικείμενο φαίνεται να είναι ιδιαίτερα συμβατός με την πραγματικότητα της μορφής που έχει γενικά η επικοινωνία σήμερα. Τέλος, ο τρίτος άξονας της μελέτης κατέληγε στην αξιοποίηση όλων των παραπάνω έτσι ώστε βελτιωθούν τόσο οι συνθήκες διδασκαλίας και μάθησης όσο και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Σε σχέση με το σημείο αυτό, στη μελέτη τονίστηκε ότι οι εκπαιδευτικοί αποτελούν εξαιρετικά σημαντικό παράγοντα στην εισαγωγή οποιασδήποτε καινοτομίας στην εκπαίδευση. Η βελτίωση της εμπειρίας και της αυτοπεποίθησής τους αποτελεί παράγοντα μεγάλης σημασίας για την εμπειρία των μαθητών/τριών τους. Στο πλαίσιο αυτό, η πολυμεσική μάθηση προτείνεται ως ένα

θεωρητικό μοντέλο το οποίο, σε συνδυασμό και με άλλα, μπορεί να προσφέρει σε μεγάλο ποσοστό κατευθύνσεις για τον σχεδιασμό σύγχρονου και αποτελεσματικού υλικού με βάση τον κινηματογράφο ειδικότερα αλλά και τα υπόλοιπα οπτικοακουστικά μέσα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Blasco, P. G., Moreto, G., Blasco, M. G., Levites, M. R., & Janaudis, M. A. (2015). Education through movies: Improving teaching skills and fostering reflection among students and teachers. *Journal for Learning through the Arts*, 11 (1), 1-16. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.21977/D911122357>, προσπελάστηκε στις 16/1/2024)
- Hess, D. (2007). From *Banished to Brother Outsider*, *Miss Navajo* to *An Inconvenient Truth*: Documentary films as perspective-laden narratives. *Social Education* 71 (4), 194-99. (Διαθέσιμο: <https://www.socialstudies.org/banished-brother-outsider-miss-navajo-inconvenient-truth-documentary-films-perspective-laden>, προσπελάστηκε στις 22/8/2024)
- Hobbs, R. (2006). Non-optimal uses of video in the classroom. *Learning, Media and Technology*, 31 (1), 35-50. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1080/17439880500515457>, προσπελάστηκε στις 17/1/2024)
- İpek, H. (2022). Using Film in Teacher Training: Opinions, Insights, and Recommendations. *Shanlax International Journal of Education*, 10 (1), 186-95. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.34293/education.v10iS1-Aug.4916>, προσπελάστηκε στις 5/2/2024)
- Kankal, B., Patra, S. K., & Panda, R. (2023). Pedagogy innovation and integration of films in management education: Review and research paradigms. *The International Journal of Management Education*, 21 (2), 1-11. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2023.100804>, προσπελάστηκε στις 14/3/2024)
- Lee Zoreda, M. (2006). Intercultural moments in teaching English through film. *Reencuentro. Análisis de Problemas Universitarios*, 47, 65-71. (Διαθέσιμο: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=34004709>, προσπελάστηκε στις 2/3/2024)
- Lidawan, M. W. (2019). Skills integration in film & technology-based inputs: Teachers' general perspectives. *European Journal of English Language Teaching*, 4 (4), 1-48. (Διαθέσιμο: <https://oapub.org/edu/index.php/ejel/article/view/2179>, προσπελάστηκε στις 5/2/2024)
- Low, R., & Jin, P. (2009). Motivation and multimedia learning. In R. Z. Zheng (Ed.), *Cognitive Effects of Multimedia Learning* (pp. 154-172). Information Science Reference.
- Mayer, R. E. (2005a). Cognitive theory of multimedia learning. In R. E. Mayer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning* (pp. 31-48). Cambridge University Press. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816819.004>, προσπελάστηκε στις 25/10/2023)
- Mayer, R. E. (2005b). Introduction to multimedia learning. In R. E. Mayer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning* (pp. 1-16). Cambridge University Press. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816819.002>, προσπελάστηκε στις 25/10/2023)
- Mayer, R. E. (2001). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.
- Mayer, R. E. (2014). Incorporating motivation into multimedia learning. *Learning and Instruction*, 29, 171-3. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2013.04.003>, προσπελάστηκε στις 25/10/2023)
- Palmer, P. J. (2007). *The Courage to Teach: Exploring the Inner Landscape of a Teacher's Life* (2nd ed.). Wiley.
- Rorrer, A. S., & Furr, S. (2009). Using film as a multicultural awareness tool in teacher education. *Multicultural Perspectives*, 11 (3), 162-8. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1080/15210960903116902>, προσπελάστηκε στις 18/1/2024)
- Smith, G. W. (2009). Using Feature Films as the Primary Instructional Medium to Teach Organizational Behavior. *Journal of Management Education*, 33 (4), 462-89. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1177/1052562909335861>, προσπελάστηκε στις 23/2/2024)
- Wagner, D.-A. (2018). Teachers' use of film in the history classroom: A survey of 19 high school teachers in Norway. *Nordidactica - Journal of Humanities and Social Science Education*, 8 (2018:1), 22-44. (Διαθέσιμο: <https://journals.lub.lu.se/nordidactica/article/view/19061/17251>, προσπελάστηκε στις 1/8/2024)
- Wijnker, W., Bakker, A., van Gog, T., & Drijvers, P. (2019). Educational videos from a film theory perspective: Relating teacher aims to video characteristics. *British Journal of Educational Technology*, 50 (6), 3175-97. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.1111/bjet.12725>, προσπελάστηκε στις 2/3/2024)

Xue, J., & Pan, Q. (2012). The effects of film appreciation on improving the students' intercultural communication competence. *Theory and Practice in Language Studies*, 2 (8), 1741–5. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.4304/tpls.2.8.1741-1745>, προσπελάστηκε στις 18/1/2024)

Ελληνικές

- Αγγελίδη, Α., Αλέτρας, Ν., Βαλντέν, Ρ., Καλαμπάκας, Β., & Μουζάκη, Δ. (2017). Στρατηγικοί άξονες για την εισαγωγή της οπτικοακουστικής εκπαίδευσης στο σχολικό σύστημα. Στο Γρόσδος, Σ. (επιμ.), *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή "Οπτικοακουστικός Γραμματισμός στην Εκπαίδευση": Πρακτικά Συνεδρίου, Τόμος Α*, (09-16). Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας.
- Ανδριοπούλου, Ε. (2011, 6 Ιανουαρίου). Η Κινηματογραφική Παιδεία στην Εκπαίδευση: Μοντέλα λειτουργίας και προκλήσεις. Εκπαιδευτική Τηλεόραση - Το Blog της Εκπαιδευτικής Ραδιοτηλεόρασης. <https://tinyurl.com/34f9sw2n>.
- Ανούση, Ε., Ράπτης, Η. & Ροδοπούλου, Ε. (2021) *Εικαστικά Α' Γυμνασίου*. Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».
- Αντωνόπουλος, Ι. & Δουκάκη, Μ. (2021). *Εικαστικά Γ' Γυμνασίου*. Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».
- Βαμβούκας, Μ. Ι., & Κανάκης, Ι. Ν. (1997). Στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στα Ο-Α μέσα διδασκαλίας & μάθησης. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 25, 61–86. (Διαθέσιμο: <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/paidagogiki/article/view/6744>, προσπελάστηκε 22/3/2025)
- Βουρτσάκη, Ε., Κανκιά, Β., & Χατζηθεοδωρίδου, Μ. (2019). Κριτικός Γραμματισμός στα Μέσα για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ως Γέφυρα που Ενώνει τους Λαούς του Χθες και του Σήμερα. Στο Γ. Κατσιμπούρα, Τ. Λιάμπας, & Π. Παυλίδης (επιμ.), *Η Κριτική Εκπαίδευση για το Σχολείο των Κοινωνικών Αναγκών: Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Κριτικής Εκπαίδευσης 20-22 Απριλίου 2018* (99–114). Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης ΑΠΘ. (Διαθέσιμο: <https://bit.ly/2Oc0RNV>, προσπελάστηκε στις 31/3/25)
- Θεοδοσίου, Ν. (2018). Παλαμάς και κινηματογράφος. Στο Θεοδοσίου, Ν., Ρεντζής, Θ. & Κωνσταντόπουλος, Χ. (επιμ.), *Εικόνας μεταχειρίζου, ω' διδάσκαλε! : Τρία κείμενα του Κωστή Παλαμά για τον κινηματογράφο και το ρόλο του στην εκπαίδευση* (1-5). Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας για Παιδιά και Νέους. (Διαθέσιμο: <https://olympiafestival.gr/publications/kostis-palamas-e-konas-metacheirizoy/>, προσπελάστηκε στις 2/4/2025).
- Θεοδωρίδης Μ. (2012), Οπτικοακουστική Παιδεία ... αδιέξοδα και διαδρομές: Πρόγραμμα Σπουδών για την Οπτικοακουστική Έκφραση, στο Γκόβας Ν. (επιμ.), *Βιντεομουσειά: αποτυπώνοντας ίχνη της προσωπικής μας κουλτούρας - Μια πρόταση Οπτικοακουστικής Παιδείας για νέους* (103-112), Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Αττικής. (Διαθέσιμο: https://palieraki.sites.sch.gr/wp-content/uploads/2017/09/menis_theodoridis.pdf, προσπελάστηκε στις 2/4/2025).
- Καπανδέλης, Γ., & Σοφός, Α. (Λοΐζος). (2024). Διερεύνηση της χρήσης βίντεο στο Δημοτικό σχολείο και αποτίμηση της ποιότητας των βίντεο που χρησιμοποιούνται. *Open Journal of Animation, Film and Interactive Media in Education and Culture [AFIMinEC]*, 5(1), Άρθρο 1. (Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.12681/afimnec.38218>, προσπελάστηκε στις 3/4/2025)
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011). *Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό, Αξιοποίηση των Τεχνών στην Εκπαίδευση*, Τόμος Γ'. Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών. (Διαθέσιμο: <https://blogs.sch.gr/mkoumanakou/ek-ko-yliko/theatriki-agogi/meizon-programma-epimorfosis/>, προσπελάστηκε στις 3/4/2025)
- Σοφός, Α., & Γιασιράνης, Σ. (2022). *Η ταινία και το βίντεο στην εκπαίδευση: Προσεγγίσεις και πρακτικές αξιοποίησης στην τάξη* [Μεταπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. (Διαθέσιμο: <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-58>, προσπελάστηκε στις 3/3/2024)
- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (2015). *Παρακολούθηση θεαμάτων από μαθητές/τριες εντός σχολικού ωραρίου*. (Διαθέσιμο: <https://tinyurl.com/3j6swp2u>, προσπελάστηκε στις 18/8/2024)
- Χοντολίδου, Ε. (1999). Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. *Γλωσσικός Υπολογιστής* 1. (Διαθέσιμο: <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko1st/default.htm>, προσπελάστηκε στις 3/8/2024)

¹ Ενδεικτικά αναφέρεται η εγκύκλιος με θέμα «Παρακολούθηση θεαμάτων από μαθητές/τριες εντός σχολικού ωραρίου», Αρ. Πρωτ. Φ1/199394/Δ2/08-12-2015.

² Αξίζει να σημειωθεί ότι η σύνθεση των συντονιστικών φορέων του δικτύου είναι ιδιαίτερα αξιόλογη σε σχέση με τους στόχους και τον προσανατολισμό του. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Σερρών (Γραφείο Σχολικών Δραστηριοτήτων), το Τμήμα Εκπαιδευτικής

Ραδιοτηλεόρασης και Ψηφιακών Μέσων της Διεύθυνσης Υποστήριξης Προγραμμάτων και Εκπαίδευσης για την Αειφορία του Υ.ΠΑΙ.Θ. και το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, Οπτικοακουστικών Μέσων και Δημιουργίας (Ε.Κ.Κ.Ο.ΜΕ.Δ.). Επιπλέον, συνεργαζόμενοι φορείς είναι το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους της Δράμας, η ΕΡΤ, η Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας & Ενημέρωσης/Προεδρία της Κυβέρνησης και το Ίδρυμα *Μιχάλης Κακογιάννης*.

³ Εδώ αξίζει να επισημανθεί το πρόγραμμα *Βιντεομουσεία* που υλοποιήθηκε μεταξύ επίσημων εκπαιδευτικών φορέων της Ελλάδας και της Γερμανίας ως Comenius-Regio μεταξύ 2010-2012, από την οποία προέκυψε και η πρόταση «Οπτικοακουστική Παιδεία» η οποία δημοσιεύθηκε στον τόμο διάχυσης των αποτελεσμάτων του προγράμματος. Ο Θεοδωρίδης αναφέρει ως ένα από θεμελιώδη μεθοδολογικά χαρακτηριστικά της πρότασης αυτής την ανάγκη οι δραστηριότητές της «να μη συγκροτούν ένα ξεχωριστό γνωστικό αντικείμενο, αλλά να διαπερνούν το σύνολο των γνωστικών αντικειμένων του Προγράμματος Σπουδών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», αλλά και να μην απαιτούν ειδικές γνώσεις από τους εκπαιδευτικούς, τουλάχιστον της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (2012: 108).